

BUDAPES TI

ÉPÍTÉSZETI SZEMLE

SZERKESZTI: BOBULA JÁNOS.

ELŐFIZETÉS:

Egész évre 8 frt. — Félévre 4 frt.

SZERKESZTŐSÉG: BUDAPEST, VIII., JÓZSEF-KÖRÚT 31/b.

Kéziratokat vissza nem küldünk.

Megjelen havonta 2-szer és pedig a hónap 30-ka és reá következő 3-ka; — 15-ke és 18-ka közötti napokon.

Hirdetések felvételnek a szerkesztőségben

VIII., JÓZSEF-KÖRÚT 31/b.

Egyes füzet 35 krajczár és kapható TAKÁCS BÉLA, Budapest, VI., Andrásy-út 57. szám és LINDNER PAULA, Budapest, VIII., Rákóczy-tér 19. szám a. dohánytözsdejében.

1900 ...

Önkénytelen megilletődés vesz erőt kedélyünkön, midőn tollunk e dátumot leírja.

Úgy érezzük magunkat, mintha egy nagy halott ravatalánál állnánk, a ki korlátlan hatalmával sokáig uralta az egész emberiség sorsát, míg végre rajta is beteljesedett a mindenek fölött lévő hatalom végzete: a mulandóság!

És előállnak a szertartások hivatalos mesterei, hogy egy uralkodóhoz illendő ünnepélyességgel elparentálják a letűnt századot, kegyeletos ékesszólással méltányolván kiváló vívmányait és érdemeit

Csak siratók nincsenek!

Senki sem kívánná megállítani az idő kerekét, senki sem marasztalná a létező viszonyokat; mert dacára századunk magasztalt érdemeinek, hogy alatta az emberiség tudásának kincses háza annyira fölgyarapodott, agyonfárasztott ideges társadalmunk korántsem elégedett, sőt még lázasabban szomjazik az el nem ért boldogság után.

Pedig ma már ki vonná kétségbe eme vágyakozás jogtalanságát, a midőn idejét multa az aszketizmus elve, mely a világot a siralom völ-

gyének deklarálja és valamenny-nemzet harci és politikai győzelméinek, az állam és egyház összes törekvéseinek végső célja, az emberiség örökös ideálja a boldogság. Ezt hajszolják különböző címek alatt, nyíltan, vagy be nem vallva; ezért verejtékeznek a szeparisztikus egyedek, vagy a pártos csoportokban szövetkezők; de mentől többféle új találmányi irányzattal komplikálódik e közös törekvés, mentől nagyobb számban csődülnek össze a népboldogítás ágensei, annál távolabb látszik lenni a megvalósulás.

Tehát talán mégsem oly föltétlenül helyes a mi haladásunk iránya?

Ha indokolt elégedetlenségünk révén túltesszük magunkat korszánkunk mindentudó bölcseségének hiúságán és az elmúlt idők tanúságaihoz fordulunk vissza, be kell ismer-nünk, hogy a mi gyarapodásunk igen relativ értékű. A mennyivel több tudási anyagot sikerült összehalmozunk, annyival inkább szétforgácsolódtak erőink és a szükséges proporciók megzavarása folytán lettek túlhajtva a materialisztikus törekvések, összetévesztve az eszközt a céllal.

Habozás nélkül ki lehet mondani, hogy boldogságunk legnevezetesebb akadály a valódi szépérzéknek a kedélyi sivárságból következő hiánya.

Valamennyi közt eddig annak a népfajnak sikerült leginkább megközelíteni a boldogságot, a mely a természet principiumaiban fölismerete, s tehát önmagának is életcélul tűzte ki a szépet. Ez a törekvés oly harmonikus létet teremtett, melyben az ember szellemi és anyagi kvalitásai rendeltetésüknek megfelelő tökéletességükben fejlődhetek ki s a művészetben minden idők kulturájának elavulhatlan becsű mintáit szolgáltatják. Ebben a helyzetben az ember méltán volt annyira boldog, hogy számot tartott az olimpuszi istenek látogatására, a kik megkívták az ő gyönyörűségeit.

Ettől fogva nyert föltétlen érvényű szentesítést a szépnek isteni volta s a midőn a győzelmes kereszténység megdöntötte a pogányságot, egyidejűleg nem számúzve a szépet, hanem átültette saját oltárára, legmagasabb eszményeinek szimbóluma

gyanánt. Századok multán az Akropolisz romjai közt szendergő géniusznak kellett föltámadni, hogy az emberiség újjászületése beteljesedjék.

E romok közt fedezte föl a művészet a legtökéletesebb harmoniának márványból épített megtestesülését és az embernek ISTEN képére teremtett mintáját.

Igy forrt össze legtökéletesebb létnek, a boldogságnak eszménye a széppel. Méltán mondható, hogy szépen élni a legnagyobb művészet. Viszont a művészetek közt az a legbecsesebb, a mely a szépet kultiválja.

Az új század küszöbén, meggyőződésünk pietásával és az ismét elkövetkező jobb idők bevet reménységgel jelentjük ki, hogy szellemi organumunk eddig követett irányzatához híven, a jövőben is a szép eszményének hódoló művészetfölvirágoztatására szenteljük legjobb igyekezetünket.

A ki érzésünkben osztozni bír, tartson velünk!

A SZERKESZTŐSÉG.

A TŐZSDE-PALOTA TERV-PÁLYÁZATA.

(K.) E lapok múlt füzetében megjelent az a cikk, mely a tervpályázatokról és különösen az új tőzsde palota tervpályázatáról értekezik és a melyre néhány észrevételt óhajtok tenni, a szerkesztő ur szíves beleegyezésével, abban a tudatban, hogy az ellenvélemény is közöltetni fog;* így kívánván azt meg karunk érdeke is. Különben pedig e lapok hasábjain több ízben olvastam, hogy az «Építészeti Szemlé»-ben az ellenvélemény is figyelemben részesül; és ez bátorított e sorok megírására.

A cikkíró úrral egyet kell értenem abban, hogy nálunk a művészeti pályázatokban

semmiféle rendszer nincsen és hogy a művészpályázók, tökéletesen a szeszélynek vannak kiszolgáltatva, s így joggal megírhatták a napi lapok pl. a tőzsde palota tervpályázatánál e «becsapott» építészekről azt, hogy bizony kár volt a feladat megoldására és a tervek művészi kivitelére annyi gondot, időt és fáradságot pazarolni, mint a mennyit a nem honorált tervek jó részéről leolvashatni. — Igaz, hogy nálunk a tervpályázatok, csak pusztá formalítások az álszemérem befedésére, s így nem mondhatók egyébnek, mint «Paprika Jancsi» komédiának és ez a komédia igazában nevetségessé csak akkor válik, a mikor az úgynevezett «birálók» kihirdetik, hogy ítéletük nem felebbezhető.

Igazat adunk a cikkíró úrnak abban is, hogy a tőzsdepalota tervezésére megal-

*Szívesen közöljük. Lapunk, ha kritikát ír, természetesen az ellenvéleménynek tért engedni kötelessége, mert csak az érvek és ellenérvek mérlegelése által állapítható meg a megdönthetetlen igazság.

kotott(!) «bíráló bizottság» a jóhiszemű pályázók érdekei ellen a nyilvánosság elé becsempésztetett s így a jóhiszemű pályázók «egyszerűen becsapattak».

Egyetértünk a cikkíró úrral abban is, ha megérdemelten ostorozza azt a szemérmetlen eljárást mely már előre, — minek előtte az a híres «bíráló bizottság» összeült volna, — hirdette, hogy ki fogja megkapni a díjazást. Csúnya dolognak tartjuk azt is, hogy «a börzei körök rokoni ismerősei, szív- és üzletbeli barátok hatottak a bírálókra».

Elfogadjuk cikkíró úr azt az állítását is, hogy a börze embereinek nem lett volna szabad, — a méltányos tisztesség ezt úgy hozván magával — a bíráló bizottságban helyet foglalni azért, mert prononszírozottan, az egész kiírt pályázat «művészi eszme pályázat» volt.

Tökéletesen egyetértünk a cikkíró úr ama alapos kívánságával is, hogy a titkosnak kiírt pályázatoknál nem szabad a szerző nevét elárulni.

Azonban nem érthetünk egyet a cikkíró úr azzal az igyekezetével, melylyel LECHNER ÖDÖN ellen síkra szállani látszik.* Nem tartozunk azok közé, a kik LECHNER-t «magyar építészek fejedelmének» (!) hirdetik; — sőt, ha LECHNER a pályázatnál hibát követett el, azt mi nem akarjuk védelembe venni; — hanem méltóztassék LECHNER-t, mint magyar építőművészt nem csak elismerni, hanem tisztelni is,** a kitől a «műegyetemi ifjuság, tanulhatna, hogyan lehet és kell tervezteket kidolgozni.»...

Nemcsak mint építőművész érdemli meg LECHNER az elismerést, a ki fáradhatatlanul munkálkodik és igyekszik, lelke egész odaadásával, magyar építőművészetet teremteni, hanem megérdemli a nagyrabecsülést azért is, hogy az ő építészeti magyar irányzatával hatalmasan ellene dolgozik annak az áldatlan, német, — a nemzetet germanizáló, — építészetnek, melyet az idegen jövevények és saját tudós tanáraink nyakunkra hoztak. Ha LECHNER-nek semmi egyéb érdeme nem volna, — a mint azonban van — akkor

* Eszünkágában sem volt LECHNER ellen «síkra szállani!» Sőt kijelentettük, hogy semmi ellenvetésünk nem lett volna ha őt a tervezéssel egyenesen megbízzák. De helytelenítettük, hogy LECHNER a kiírt titkos pályázatnál, terveit előre a nyilvánosságra hozta és hirdettette.

** Mi tiszteltük és tiszteljük most is.

egymagában az a tény, hogy nálunk a német építészet ellen gyakorlatilag küzd, — ez a tény az ő helyét az első magyar építőművészek között biztosítja.*

A cikkíró úr ne vegye rossz néven, ha bizonyos pártoskodását vagyunk kénytelenek szeméi elé állítani. Nem LECHNER volt az, kinek az érdekében a bíráló bizottság összeállított, mint azt az egyes hirlapok megírták. Nem LECHNER volt az, a kinek a díjazás — állítólag — már előre megígértetett. Más valaki volt az, a kinek érdekében, a tervező építész nagyon érdekelt vállalkozóit vették be abba a «bíráló bizottságba»...

Az «Építészeti Szemle» miért nem hozza ezeket a dolgokat napfényre? és miért nem ostorozza azt, a mit ostorozni kell?*** hanem engedi LECHNER-t oda állítani a rendetlenségek és a méltánytalan eljárás egész sorozatának bűnbakjául.***

Ha a kritikusok ezekre a dolgokra kellő időben fordították volna figyelmüket, bizonyára nagy szolgálatokat tettek volna a közügyeknek. Most azonban csak rekriminációk cikksorozata jöhet a nyilvánosság elé úgy, mint az a sok «kritika», t. i. az a sok dicséret és az a sok gáncsolás, — a szerint, a mint a professzionátus cikkíró barátja vagy ellensége az illető tervező művésznek; — szóval: a sok tudományos és művészetinek lenni akaró cikk, mely a hirlapok egész hasábjain nagyon gyakran kísértetkében jelenik meg most — ép oly felesleges, mint eső után a köpönyeg.

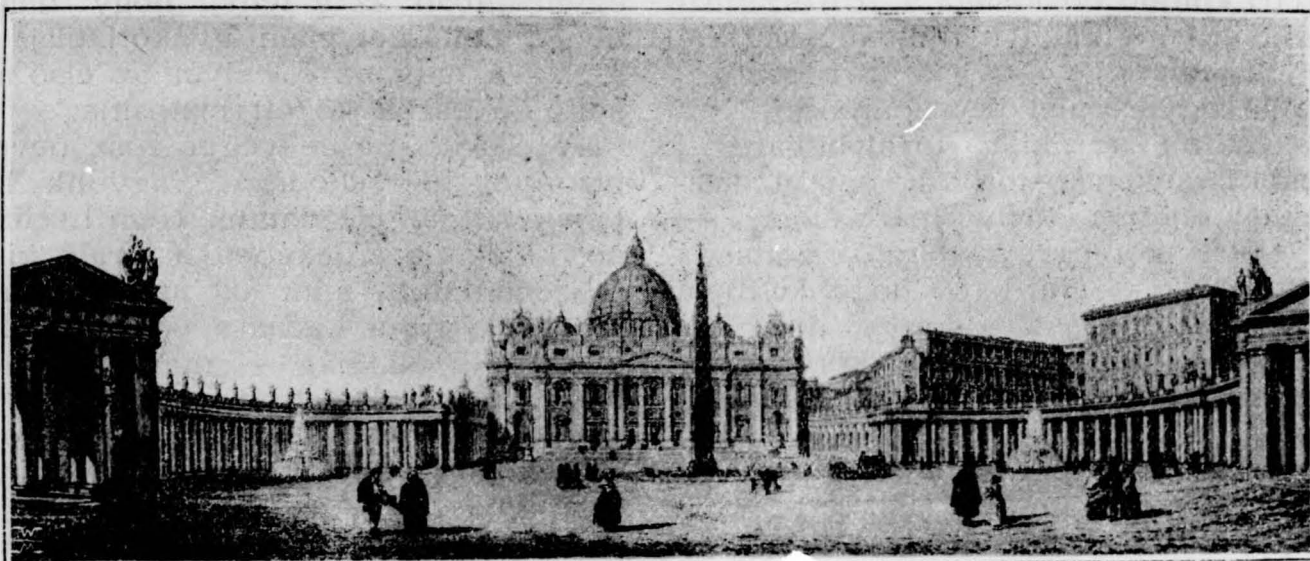
Azonban a nagy közönség kezdi érdeme szerint honorálni ezeket a reklámokat.

A mi közönségünk is kezd gondolkozni az építő művészetéről.

* Eli-meréssel adózunk LECHNER-nek e működéséért és eme elismerésünknek régen kifejezést adtunk, kartársunknak jelen felhívása nélkül is.

** Egyszerűen azért nem, mert nem volt tudomásunk róla. A cikkíró kartársunk sziveskedjék ezeket a dolgokat velünk közölni és mi, — félre téve minden személyi tekinteteket, félre téve minden ellen- és rokonszenvet, — azokat kellő formában közölni fogjuk, mert nem az a hivatásunk, hogy egyes emberek, hanem hogy az egész építészeti kar érdekeit védjük és az egész kar érdekeinek tegyünk szolgálatot. Minden igyekezetünk oda irányul, hogy igazságos kritikát közöljünk. Kritikánkban személyek ellen nem küzdöttünk, hanem a személyek által elkövetett cselekedeteket bíráltuk meg. Mindenki szívesen látott munkatársunk, a ki az igazságos kritika gyakorlásánál támogat minket.

*** Mi annak soha nem állítottuk oda, sőt több esetben védelembe vettük. Az a vád tehát minket nem illethet.

SZT. PÉTER TEMPLOMÁNAK ÉS KÖRNYÉKÉNEK ÁBRÁJÁNAK SZERZŐJE: GIOVANNI BATTISTA PIRANESI. A KÖRNYÉK: GIOVANNI BATTISTA PIRANESI. A TEMPLOM: GIOVANNI BATTISTA PIRANESI.

A RÉGI SZT. PÉTER TEMPLOMA RÓMÁBAN.

A szakemberek épen úgy, mint a laikusok a Szt. PÉTER templomát első helyre teszik a világ építészeti műemlékei között. Méltán.

Hatalmas és helyes arányaival a föld porához sújtja a parányi kis embert és áhítatot önt beléje a véghetetlen, nagy isten iránt.

Ezt a világ remekművét akarjuk leírni és néhány képpel bemutatni úgy, a hogy az jelenleg áll.

Minekelőtte ezt tennők, kell hogy a régi, eredeti templomról értekezzünk, mert csak így becsülhetjük meg helyesen a jelenlegi állapotot.

A kereszténység diadalával bekövetkezett a pogány építészeti műemlékek irgalmatlan rombolása, a mit művészeti szempontból örökké sajnálni lehet, mert ez által a művészet nagy kincseket elveszített. De az annyira üldözött kereszténység, diadalának mámorában, a művészetre nem gondolt, hanem a pogányság emlékeit a föld színéről eltörölni akarta.

Igy történt, hogy a pogány műemlékek kőbányák és mészegetők gyanánt szolgáltak a keresztény templomok építésénél és annál nagyobb volt a virtus, minél kiterjedtebb és barbárabb volt az építészeti műemlékek pusztítása.

Ezekből a pogány műemlékekből szedték az anyagokat a PÉTER templomához is úgy, mint más keresztény templomok építéséhez.

A pogány műemlékek elpusztultak, és a

művészet csak a romjaival dicsekedhetik már manapság, — s helyibük keletkeztek hamarosan az új, keresztény építmények.

Ennek kell tulajdonítani, hogy a Szt. PÉTER temploma sok változtatáson és újításon ment keresztül, a mig jelenlegi alakját megnyerhette.

Minden kétséget kizáró módon áll az, hogy PÉTER apostol kinszenvedésének helyére Rómában, KONSTANTIN a NÉRÓ cirkusz jobb oldalára bazilikát építtetett oly kiterjedésben, melynek alapfalai még 1506-ban láthatók voltak.

A bazilika nagy kiterjedésben, a császár halála után, 390-ben létezett, a mit a tribunához épített PRÓBUS sírszentély is bizonyít, és a mint azt a IV-dik század végén, vagy az V-dik század elején már Szt. PAULINUS leírta: Egész pompájában, a mint az, NAGY KAROLY idejében és lényegesebben a későbbi középkorban, látható volt.

A diadalmasan feltámadt MEGVÁLTÓ tiszteletére KONSTANTIN által Vatikánban felépített bazilika PÉTER apostol földi maradványait magában rejté, melyeket a templom építkezéssel egyidejűleg a katakombákból odavittek, és melyeket a kinszenvedő helyén SZENT SZYLVESTER, római püspök elhelyezte.

A kinszenvedő és temetkezési helyek kettős szentesítés által Szt. PÉTER bazilikának nemsokára tekintélyt szereztek valamennyi római templomfelett, noha a Laterani templom püspöki, városi templom volt és maradt.

A XVI. században, V. SIXTUS alatt, — ki épen oly szeretettel viselkedett a keresztény építkezések, mint II. GYULA a pogány építkezés iránt — ásatások eszközöltettek a «Confessio» körül és egyik tudós klerikusa, PIBERIO ALFARANO a régi PÉTER templom egy körülményes művet írt és 1589-ben terveket készített, melyek KONSTANTIN parancsára épült bazilika alaprajzából, — mely épületeket a pápák ájtatósága, hercegek és gazdag hívők, a templom körül, a középkorban építették — és végre azokból az alaprajzokból állottak, melyek az összes építkezéseket mutatták be.

Ez a mű nyomtalanul hever PÉTER templom leltárában, később senki által ki nem adva, de részben mindannyi által lemásolva.

A XVII. század folyamán FERRABOSCO építész lerajzolta minden részletében e nagy terjedelmű művet és acélba vésette. Ez időben megjelent még négy nagy mű, melyek tartalmazták a történetét, a szerkesztését és a leírását mindkét PÉTER templomának. Ezeket a műveket SEVERANO (1630), CIAMPINI (1693), FONTANA (1694) és BONNANI (1700) írták meg, melyek kiváló körültekintést és tudományt árulnak el.

A vatikáni domb-magaslat, az etruszk város, Vaticanum vagy Vatica után így elnevezve, melynek e domb-magaslaton a rómaiak előtti időben székhelye volt, az ó korban különös fontos hely lehetett. A domb-magaslatnál a lapályban találjuk szétszórva a ROMULUS sírját, azután SCIPIO AFRICANUS-ét, főleg azonban a cirkuszt és NÉRO kertjeit. Ez volt az a hely, hol NÉRO parancsára a keresztények ezrei hóhér kezei alatt kivégeztettek, vagy pedig a vad állatoknak martalékául dobattak a cirkuszban.

TACITUS az ő hátrahagyott irataiban megemlíti azt az iszonyú vérfürdőt, mely e helyütt, nemsokára Róma elégetése után, NÉRO alatt történt és melyről a krónikások említik, hogy számtalan kínszenvedettek hullái éjnek idején, az igaz hívők által a közeli kőbányában temették el.

Néhány év után PÉTER apostol kínszenvedésének csontjait ebbe a temetőbe vitte tanítványa, MARCELLUS. Ezen időtől kezdve e hely Cimoetorium Vaticanum, t. i. vatikáni temető, nevet kapta.

Ugyanaz a történetíró szerint Szt. ANAKLET, Szt. PÉTER negyedik utóda, ennek tiszteletére földalatti kápolnát építtetett,

mely kápolna minden megkülönböztetés nélkül Memoria, Confessio és Martyrium neveket viselé.

A IV. század elején, midőn KONSTANTIN, mint MAXENTIUS feletti győző, a vatikáni domb mezőin ment, hogy a Via triumphalis-on Rómába vonuljon, meglátta ez úton PÉTER apostol martyriumát, és állítólag akkor fogamzott meg benne az a terv, hogy ezt a helyet szentélyé fogja átalakítani, mint hálabizonylatát annak, hogy vetélytársa fölött győzedelmeskedett. Bizonyynyal KONSTANTIN nem találhatott volna alkalmasabb helyet, keresztény templom számára, mint ezt a helyet, mely oly sokszor meg volt áztatva a kínszenvedők vérével, és a mely sok keresztény hívő eltemetése által meg volt szentelve.

KONSTANTIN maga tevé le nagy pompával 324 év körül a bazilika alapkövét. Az alapköv letevéséhez SZYLVESZTER pápa ünnepi menetben, nagy kísérettel, püspököktől és az egész római klérustól, a császártól és számtalan keresztényektől követve, ment az építés színhelyére. Megérkezve, KONSTANTIN, levéve a koronát fejéről, földre dobta magát; beismeré, hogy tévedett, bűnt követett el akkor, a mikor a szenteket üldözte és hogy nem érdemes azt a földet érinteni, mely testöket fedi. Ezt a vallomást sóhajok és keserű könyek közt, hangos szavakkal mondá. Azután ásót vett, földet ásott és tizenkét kosarat töltött földdel, a tizenkét apostol tiszteletére, mit aztán vállára vett és arra a helyre vitte, hol az első követ a templomhoz letették.

Ez ünnepség bevégeztével az építőhely az építőmesternek adatott át, ki a templomot építé. A bazilikának egyik hosszoldala a hirhedt cirkusz alapfalára építtetett, mely cirkusz NÉRO idejében az egész teret elfoglalta.

A templom, az akkori időkhöz mérten, nagy díszszel épült, mit a római antik maradványoknak lehetett köszönni, melyeket az antik római műemlékekből, különösen pedig HADRIAN síremlékéről hordtak össze.

E bazilika építésénél a sír, vagyis az úgynevezett PÉTER CONFESSIO-ja két emeletesre lett építve, melyeknek felső része a templom burkolata alatt volt. Ebbe a sírba pár lépcső vezetett a templomból.

A belseje boltozott helyiséget képezett, melynek menyezete négy oszlopon nyugodott. A középen oltár volt, mely üreges volt és így alatta kis, nyítható ablakot

alkalmazták, melyen keresztül a sírba lehetett betekinteni.

Azok, a kik a SZT. PÉTER sírjához jöttek, hogy ott imádkozzanak, azok bedugták fejüket ebbe az ablakba és könyörögtek, hogy imádságuk meghallgattassék. E nyíláson lehajolva, látni lehetett másik, mélyebben fekvő helyiséget, melyben ércből készült és arany kereszttel díszített emlék volt elhelyezve. ANASTASIUS mondja, hogy KONSTANTIN a sír körül cyprusi érckeretet készíttetett, melyet nem lehet oly hamar elpusztítani és így zárta el SZT. PÉTER testét.

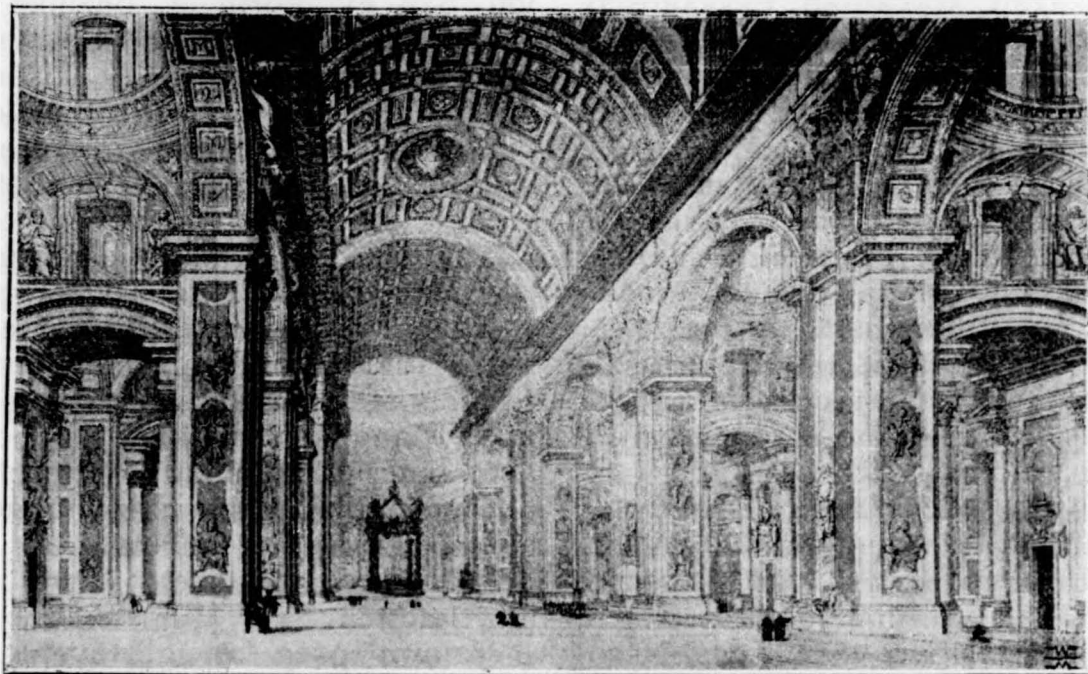
Az épület befejezésével a császár a bazilika belső díszítéséről gondoskodott.

A gazdagon megajándékozott PÉTER temploma Rómában lett az első. Azonban

úsztak és ezzel beállott PÉTER templomára a szomorú idő.

Azonban e templom és a SZT. PÁL bazilika még megkiméltetett, mert a gótok keresztények lettek és POTILA, a gótok egyik feje, PÉTER templomába járt és ott imádkozott; de azért, mint a monda mondja, a gótok a szent edényeket a vatikáni bazilikából elrabolták és egy római házba elhurcolták.

Ezen években, melyek e pusztítást követték, pápák voltak: INNOCENS, ZOSIMUS, BONIFÁCIUS, COELESTINUS és SIXTUS, a kik nagyon igyekeztek azokat a károkat helyrehozni, melyek ALARICH hadjárata Rómának tett. Azonban ismét baljós csillag tűnt fel a város felett. Galliából ki-

SZT. PÉTER TEMPLOMÁNAK BELSŐJE RÓMÁBAN.

nem sokáig örvendhetett a császár e kegyének, mivel a székhely áthelyezésével a középkorban Rómából Byzanzba, megszűnt a pártolás is, és ezen időtől fogva egymás után kirabolták és kipusztították a templomot; de még tűzvész és az emberek is rongálták.

Alig félszázad múlva már javítások váltak szükségessé a PÉTER templomán. A víz némely földalatti forrásokból a kriptába hatolt; a IV. század végével DAMASUS pápa levezettette ezt a vizet egy medencébe. Az V. század elején Rómát a gótok ALARICH vezérlete alatt megostromolták és bevették. Az egykor oly hatalmas Rómát a barbárok kirabolták; lakói vérfürdőben

űzött ATTILA Olaszországba ment, kifosztotta és felgyújtotta a városokat, melyeken keresztül ment, és az emberek életüket vesztették palosa alatt. Ezen nagy szükségben SZT. LEÓ nem késlelt a gyöngének segítségére sietni; ATTILA elé ment és ez, a szent férfiú fenyegetéseitől megijedt és békecségesen visszavonult. Alig hogy Róma megszabadult ettől a szerencsétlenségtől, máris más szerencsétlenség sújtotta: GENSERICH jött, és SZT. LEÓ kérésére nem hallgatva, Rómát 14 napi fosztogatásnak adta át vandál katonáinak. Akkoriban tűntek el, a Jeruzsálem templomból való, arany és ezüst edények, melyeket TITUS Inoából Rómába zsákmányul hozott; el-

tűnt akkor a réz tégláknak nagyobb része, melyek egykor a kapitolini JUPITERT és most a PÉTER templomot fődik, még más városi drágaságok is eltűntek. Egynehány évvel később jött még Rómába SUENE RICIMER és ez is meghódította és irgalmatlanul kirabolta a templomot.

Két század múlt el a nélkül, hogy az építésre vonatkozólag említés történne. A VII. század végével a PÉTER templom atriuma, DONATUS pápa alatt, márványlapokkal köveztetett ki és a következő századnak elején GREGOR pápa egy oliv fázatott ajándékozott, mely az olajat szolgáltatta az örök lámpákhoz, melyek régi szokás szerint, az apostol sírja felett folyton égtek. Valamivel később, III. GREGOR pápa alatt, a sír és a Szt PÉTER bazilika újólag szépítve lettek. Különösen felemlítettik, egy értékes oszlopzatból és réz szobrokból lévő díszítés, a mely a kriptában az apostol martýriumára fölött van fölállítva; és egy a minden szenteknek szentelt kápolna alapítása, melynek építése nagy pompával lett keresztülvive.

A XI. század vége felé a PÉTER temploma újabb pusztításoknak volt kitéve, a mennyiben a német császár, HEINRICH, ellensége VII. GREGOR-nak, felgyújtatta a PÉTER templomot, de a tüzet még idejében eloltották, mielőtt az épületen nagyobb kárt okozott volna.

Ezt a nagy szerencsétlenséget, mely a középkorban PÉTER templomát érte, onnét lehet képzelni, hogy az oly sokszor kirabolt kincs mindig helyettesítve lett és az által új ingert adott annak kirablására. MARTINO utóda, IV. GYULA, alatt lehet valami történeti adatokat találni, melyek a Róma vatikáni bazilikára vonatkoznak. Ez a pápa készítteté a bronz ajtókat, melyek az előhomlokzat közepén voltak. Ez időben látta Olaszország ama művészi reakciónak kezdetét, mely több helyen elterjedt.

BRUNELLESCHI, DONATELLO, Ghiberti és mások teremtének az ország éjszaki részein oly műveket, melyek nemsokára a XV. században azt a stílusváltozatoságot idézték elő, mely következetesen mindenhol elterjedt.

V. MIKLÓS ama ritka emberek közé tartozott, a ki nagy eszmék keresztülvitelére látszott születni és a nagy idők jelentőségét megértette. A keresztény világ fővárosában ez erélyes pápa alatt a művészet és tudomány fényes és számtalan

gyülekezetét látjuk, melyeken híres tudósok és legnagyobb művészek vettek részt és a kiknek befolyásos működéseiből csakhamar az izlés új iránya keletkezett, mely a tudomány és a művészet, akkoriban uralkodó nézeteit átalakítani volt hivatva. E fényes gyülekezetben a keresztény művek iránt szeretettel viselkedő pápa azon gondolkozott első sorban, hogy a Szt. PÉTER bazilikát újra felépítse, a mely akkor már a beomlással fenyegetett. Ez a XV. század közepén volt, a nagy felfedezések és találmányok korszakában, mint a könyvnyomdászat, puszkapor, a fegyverek, stb. találmányok idejében, melyek a világot újjáalakították, nagy változást és javítást idézve elő a politikában, a tudományban, a művészetben és az irodalomban.

A PÉTER templom első története itt végződik.

E történet után következik most a régi Szt. PÉTER templom leírása. Ez a templom századokon keresztül sok hozzáépítéssel és melléképületekkel különböző években lett átalakítva; belsejében különböző szentek számos oltárai állítottak fel, külsőleg pedig számos különféle nagyságú, alakú és rendeltetésű épületek emeltettek, melyek kivált a templom hosszoldalán épültek és különböző elnevezések alatt, mint kápolnák, templomok, kolostorok, síremlékek, könyvtárak voltak ismeretesek. Néhány épület, melyek az alapítási évek körül épültek, alak és szépségre nézve kitértek; többiek a pápák által építtettek és a VIII—XVI. századhoz tartoznak. ALBERTI joggal mondja, hogy ezek az új épületek a templom fentartására szolgáltak, mivel a templomot a föld nyomása és a hegyi patakok ellen, melyek akkoriban nagyon közel voltak a templomhoz, óvták.

A régi PÉTER templom — tiszteletből-e PÉTER apostolnak szentelt helye miatt, a hol csontjai nyugodtak, vagy még más okból is — teljes épségét úgy az alapokban, valamint az épület többi részeiben, egész a XV. század végeig, MIHÁLY pápa idejéig, megtartá a módosításokat kivéve, melyek a javítás és hozzáépítés által előidézettek.

A régi keresztény bazilika az a templom alak, a melylyel a keresztény építészet kezdetét veszi és melylyel mint keresztény kultusz a katakombákból a nyilvánosságra lép. Ez a templomalak utánzata volt, némileg változott alakban a pogány bazilikának, az antik törvény-

kezési- és tőzsdeháznak. Ez a stílus, a melyben a templomalakot Rómában látjuk ó-kereszténynek, a franciáknál latin stílusnak is neveztetik.

Az első keresztény római templomokhoz elhasználták az antik épületek építési anyagait, mint oszlopfejeket, oszloptörzseket és lábazatokat, friz és koszorúparkányokat stb., mit az elhagyott és tönkrement pogány szentélyek bőven nyújtottak és a nagy szükségletnek, melyből a keresztény templomok sietős építkezése származott, a pogány épületek anyagát mohón és előnyösen használták fel.

Mivel azonban a pogány épületekből kevés volt az antik darabok száma, az építőmesterek kényszerítve voltak a keresztény építkezéshez új oszlopfejeket és lábazatokat készíttetni, a melyek antik utánszobák voltak és gyakran otrombán és ügyetlenül néztek ki.

Ezek voltak az első kísérletezései egy új művészetnek, mely tulajdonképen még nem volt művészet, hanem többé-kevésbé utánszobák a görög-római skulptúrának. E korszak építményein látjuk tényleg a csekélyebb ügyetlenséget és látjuk az ügyesebb kezét; ez időtől kezdve nagy luxust és díszítést látunk a bazilika belsőjében, a mi különösen fényes mozaikokban és a többi belső kiállításban nyilvánul.

Az alaprajz és felépítmény hasonlósága, mely a Szt. Péter, Szt. Pál és Szt. János bazilikánál a római Lateránban nyilvánul, majdnem azon gondolatot adja, hogy ez a három templom egy és ugyanazon alapgondolat szüleménye. Itt csak az elsőnek különös alakját említve, úgy hiszik, hogy Konstantin, kinek parancsára a Szt. Péter bazilika nagy arányokban és a legnagyobb pompával épült, parancsot adott, a templomnak alapjában azt az alakot adni, mely neki az égen megjelent, mint előhírnöke Maxencius győzelme fölött, ugyanis a kereszt alakot.

Az alaprajznak ez az új alakja, mely azonban az antik-római bazilikáktól keveset különbözött, az építőmestereknek új irányt szabott ki a templom építésére, melyből később a keresztény művészet legimpozánsabb műveit alkotó. Az ó-keresztény nagy bazilikáknál használt kereszt idom nem volt az, a melyet manapság annak használunk; hasonlított az a görög alfabet T-jéhez, a tau (Τ)-hoz; — ez utóbbi hasonlított ama kivégzési eszközhöz, melyet a

római korban használtak. Ez időtől kezdve a legtöbb keresztény építménynél ezt az alakformát használták különféle változásokban, mint Jézus Krisztus kínszenvedésének jelképét.

A Szt. Péter bazilika úgy, mint a többi bazilikák tiszta paralelogramot képeztek, csakhogy a kereszthajón észrevehető kiszögélésével; az előtemplom négy oszlopsorral volt egy nagy hajóra, két folyosóval, vagy mellékhajóval minden oldalon osztva; a kereszthajóhoz csatlakozott keletre és a középhajó tengelyéhez a félkör alakú tribuna, Apsis, mely a presbiteriumot, a papság üléseivel és a püspöki széket magában foglalta. A templom előtt nyugatra volt az előudvar, vagy Atrium, melynek négy oldalán épen annyi portikusa volt.

A különböző írók, a kik a régi Péter templomot leírták nem egyeznek meg egészen a templom méreteinek a megjelölésében. Knapp német építész Alfarano Bunsens kézírata nyomán a következő méreteket állapította meg:

A templom hossza a bemenettől a tribuna végéig 528 Palm.* A templom hossza a bemenettől a kereszthajó végéig 406 Palm. A templom szélessége a hosszú hosszfalak irányában (belvilágban) 285 Palm. A templom szélessége a kereszthajó kiszögélésével (45¹/₂ Palm minden oldalon) 490 Palm. Az elő templom, valamint a kereszthajók falvastagságai 7 Palm. A középső hajó magasságban 170, szélességben 106 Palm. Mellékelt oldalhajók mindegyik magasságban 82, szélességben 38 Palm. Távolabb eső oldalhajók mindegyik magasságban 62, szélességben 39 Palm. Kereszthajók magasságban 170, szélességben 78, hosszúságban 390 Palm.

Nagy lépcső, sok lépcsőfokkal vezetett sík emelvényre, vagyis terraszra, mely hosszában a templom előtt nyugatra húzódott és melyről a pápák az áldást osztogatták.

A térig a lépcső előtt volt az az oszlopsor, a mely közvetlenül az angyalhídnál kezdődött. A tért, (campus) mely közvetlen az Atrium előtt szabad volt, Symmachus közhasználatra kúttal látta el.

Az említett terrasszon, a templom atriuma előtt, fogadák a pápák, az összes klérus élén a császárokat és hercegeket, kik Rómát és a Péter templomot jöttek láto-

* Egy Palm = 2.72002 méter.

gatni Ezen terrasszról ajtó nyílt egy csarnokba, mely bemenetül tekintetett a templom előudvarába.

A bemenet jobb és bal odalán két négyszögletű torony emelkedett és ezek közül a jobb oldali, a magasabb, a PÉTER templomának a tornya volt, melyet I. HADRIAN a VIII. század utolsó harmadában II. ISTVÁN előde, a század közepén hagyta építeni és HADRIAN utóda, III. LEO, szépítette.

Az előcsarnokból az atrium, vagyis a templom Paradisus-ába léptünk; az mind a négy oldalán csarnokokkal volt körülvéve, minek folytán a történetírók Quadriforticus-nak nevezték el. ALFARANOS alaprajza után az atrium a hosszoldalán tizenhárom oszloppal bírt, két sarok oszloppal; a keskeny oldalán, a sarokoszlopok közt, csak tíz oszlop volt.

A két oldalportikust I. HADRIAN már oly tönkrement állapotban találta, hogy a csarnok feletti tetőzetét gyökeresen kellett javíttatni. IV. LEO később az előudvart újjáalakította. I. FRIDRICH császár által elpusztított előudvaron a három első portikus nem lett ismét helyreállítva, csak a negyedik, mely közvetlenül a templom előtt és a templom hosszában volt, és ez még a későbbi középkorban is állott egészen a lebontásig.

Az oszlopsor közepén, a templom elején volt, a későbbi középkorban, egy antik ajtó rézből, alighanem az, a melyet I. HADRIAN Perugiából Rómába a PÉTER templom számára hozatott. Eredetileg valószínűleg az atrium bemeneténél volt és annak elpusztulása után kapta későbbi helyét. Mellette áll még a vatikáni grottákból nyert PÉTER apostol oszlop-szobra fehér márványból, porfir oszlopokon nyugvó menyezet alatt.

A PÉTER templom nyugoti oromfalazatát mozaik festmények díszítették. Az atrium keleti csarnok alján volt a NAVICELLA név alatt ismeretes mozaik GIORTÓ-tól, mely most az új PÉTER templom előcsarnokában látható. A homlokzat felső része, mely a középhajó szélességében széles derékszögű síkot, háromszögűvel fölötte képezett, szintén mozaik képekkel volt díszítve.

Hat bemenet vezetett a templomba, beleértve a szent ajtókat is, melyek csak a jubileumra nyíltak meg. Három e bemenetelekből a középhajóba nyílt, két másik a két legközelebbi középhajóba, a középső vagyis a főajtó volt az ezüstös, a «Porta

Argentea», mivel a VII században I. HONORIUS pápa ezüst lemezekkel fedette, melyek 975 fontott nyomtak. Eme ajtók jobb és bal szárnyain voltak PÉTER és PÁL apostolok mellszobrai szintén ezüsből, feliratokkal, melyek a bazilika nagyszerűségét dicsérték és magasztalták azt, hogy HONORIUS ezt az ajtót ezüsttel bevonatta. Ezek az ezüst ajtók 846-ban II. SERGIUS alatt a szarazenok rablásával elvesztek. SERGIUS utóda, IV. LEO, helyettesítette másokkal, melyek szintén ezüstlemezesek voltak, fél domborművekkel ellátva. Ezek az ezüst ajtók idővel nagyon megsérültek és IV. JENŐ alatt, a XV. század közepén, réz ajtókkal helyettesítették, és ANTONIUS FILARETE és SIMON, bátyja a híres florenci képfaragó DONATELLO bátyja által készítve. Ezek az ajtószárnyak díszítették a PÉTER templomot egészen a lerombolásáig és az új templomhoz ismét felhasználtattak.

Az oszlopok, melyek az öt templomhajót hordták, nagyobb részét antik épületek anyagaiból valók voltak. Toursi GREGOR (580) mondja, hogy 96 oszlopa van a templomnak, vagyis 23 az előtemplom, négy oszlopsorában és kettő minden oldalon a kereszthajóban, melyek az oldalhajó körítő-fal irányában voltak felállítva. ALFARANUS ellenben azt mondja, hogy 44 oszlop volt a főhajóban, 22 minden sorban. A középhajó oszlopai 40 Palm magasak voltak, 6 Palm átmérővel bírtak és részben pariai márványból és gránitból voltak, a két bemenet melletti oszlopot kivéve, melyek gyönyörű afrikai márványból készültek. Az oldalhajó oszlopai 26^{1/2} Palm magas és 4 Palm átméretűek voltak. A középhajó nagy íve a kereszthajó felé, az úgynevezett «Arcus triumphalis», két különös nagyságu oszlopon nyugodott. Az oldalhajó oszlopai kocka idomokon állottak, mi által a kellő magasságot megkapták. Az oszlopfejek és lábazatok különböző alak és nagyságuak voltak, sőt néhány közülük bevégezetlenül nézett ki.

A középhajó oszlopai vízszintes párkányzatot hordtak, mely részben márvány antik darabokból volt összeállítva; azok közt látható volt egynehány, melyeknek felirataiból itélve, TRAJAN TITUS tiszteletére épült műből származtak. A középhajógerendázat koszorú-párkány oszlopszata, mely 4 Palmot előugrott, rácsozva volt és így folyosót képezett. E rácsozaton temp-

lomi ünnepekkor gyönyörű szőnyegeket függesztettek ki. A középhajó falait márvány borította; melyek FORMOSUS pápa alatt, 897 körül, festményekkel lettek díszítve két övezetben.

Az alsó rész négyszögletű mezőjében az ó és az új testamentom ábrázoltatott, a felső részben, az ablakok közt, szentek és angyal-alakok voltak; utóbbi közt egy mozaikkal rakott angyal-alak, melyet, mint az angyal lábai alatti neve bizonyítja, GIOTTO készítette a XIV. század első harmadában.

Az említett ó és új testamentombeli képek alá III. MIKLÓS a XIII. század vége felé a pápák mellképeit festette, Szt PÉTER-től kezdve, egészen az ő idejéig.

A tetőpárkányzat a templom belsejéből látható volt. HONORIUS ezen a párkányzaton nagyobb javítást eszközöltetett és ugyanakkor az aranyozott réz-cserepeket a Róma kettős templomáról és a VÉNUS, HADRIAN remek épületéről, HERAKLIUS császár engedelmével, leszedette és az egész PÉTER-templom tetőt befedette velök. Előbb THEODORICH, a mint azt két névvel ellátott agyag-cserép, mely V. PÁL alatt eszközölt tető lebontásánál találtatott, bizonyítja, a templom kijavítását eszközölte. II. BENEDICT a VIII. században a bazilika nagy részét újra gerendáztatta, mivel a tető bedől.

A templom nagyszerűsége domborodott ki a kereszt-hajóban, a melyben Szt. PÉTER sírja fölött a fő-oltár állott. Ezt hirdeté már a nagy ív (arcus principalis), vagy diadalív. A diadalív alatt gerenda volt, a melyre XII. LEO a MEGVÁLTO alakját állíttatta. A gerenda magába 1352 font ezüsttel volt befedve. E gerendázat alá HADRIAN 1380 lámpájú nagy keresztet akasztatott, mely lámpákat karácsony, husvét, Szt PÉTER és PÁL ünnepekre, valamint a pápa születés napján meggyújtották.

A legnagyobb pompa a sír és a főoltár körül volt összpontosítva, s ez egész szentély volt egymagában; templom kicsiben. A bemenet az oltárhoz és két oldalához, úgy látszik, öntött ércű szekrényekkel volt ellátva és ajtókkal elzárva. Innét egészen a sírig a padlót HADRIAN 150 font súlyú ezüst lemezekkel rakatta ki. Az ajtók alighanem a sír előtti oszlopcsarnokban voltak, melyek sok porfir és más márvány-nemű csavart oszlopokból állottak. Az oszlopok fölötti párkányzatot III. LEO ezüst lemezekkel fedette és az egyik oldalán a

MEGVÁLTO és az apostolok, a másik oldalán a Szűz Mária és más szent szűzek voltak elhelyezve. A párkányzat fölött 700 font súlyú ezüst tartók és lámpák állottak.

Az oszlopcsarnokból a sírhoz vezetett a lépcső. Itt voltak ezüst és arany szekrényeken ezüst és arany tartók, ezüst oszlopok és ívek, drága díszítéssel és arany cherubok, HADRIAN és III. LEO által felállítva. BELISAR, VIRGILIUS alatt 100 font súlyú arany keresztet szentelt, melyen csatái voltak ábrázolva; a kereszt a sírhely bemenetele előtt áll. Utóbbi III. LEO arany lemezekkel díszíté, a melyen szent történetek voltak ábrázolva; a padlót arany lemezekkel fedeté, 453 font súlyban. HADRIAN már előbb a MEGVÁLTO ezüst alakját arany szoborral cseréltette fel és a két apostol és Szt. ANDRÁS, a négy evangélistáét is ide állíttatá. Itt volt a hajdani Szt. PÉTER aranyozott érc-koporsója és mellette KONSTANTIN által szentelt, 150 font súlyú kereszt, ezzel a felirattal: «Konstantin a császár, és HELÉNA a császárné. E sírt királyi csarnok veszi körül, ugyanazon fénytől tündökölve.»

A főoltár emelvényen állott; ezt már PELAGIUS díszítette; HADRIAN arany lemezekkel fedeté, melyen szent történetek voltak ábrázolva. Az oltár mellett állott régi szokás szerint, egy asztal a szent edények számára. NAGY KÁROLY e célra arany asztalt, pompás edényekkel ajándékozta.

A ciborium, melyet III. LEO Szt. PÉTER főoltárára állíttatott, aranyozott ezüsből volt és ezt négy ezüst oszlop hordta; az egész súlya 2704¹/₄ font volt. A főoltárt II. CALIXTUS 1122-ben újította meg. Ez időtől fogva alakja nem változott és VIII. CLEMENS alatt be lett a sírszentély oltárába, a vatikáni grottákban elhelyezve.

A kereszt-hajó déli irányában volt a keresztelő-medence. A legidősebb bapstizterium, a melyet DAMASUS készítetett, PRUDENTIUS regényes leírása szerint, az egy külön boltozott keresztelő kápolna lehetett, a mely a kereszthajó oldalához volt építve, később azonban eltűnt.

Az apszis valószínűleg kezdettől fogva mozaikkal, arany alapon volt díszítve. I. LEO díszítette a boltozatot. Az apszis mozaikját a VII. században SEVERINUS pápa ismét helyreállíttatta. HADRIAN oly elhanyagoltan találta a boltozatot, hogy annak mozaikját ujonnan kellett készíttetnie. A

későbbi középkorban két porfir lépcső vezetett a tribunához. Tizenkét fehér márvány csavart-oszlop, melyek két sorban, hat minden oldalon, állottak és portikust képeztek, választotta el az apszist a kereszt-hajótól. Csak az oltár előtti tér volt nyitva a külső oszlopok közti nyílás érc-rácsossal volt elzárva. E csarnok párkányzata fölé IV. LEO a szaracénok rablása után, ezüst oszlop- emlékeket állíttatott, melyek a MEGVÁLTÓT, két angyalt, tizenkét apostolt és több szentet ábrázoltak. Az apszis alsó falai márvánnyal voltak borítva, köröskörül álltak a padok a kardinálisok számára, a közepén pedig a püspöki, vagy pápai szék (trónus) lépcsőzetes emelvényen. A legrégibb püspöki szék most a bronz-székben van bezárva, melyet a négy evangelista szobrai, az új PÉTER-templomban hordanak. Hátról hagyott nyílás megengedi a régi széknek egy részét látni.

A PÉTER-templom sekrestyéjében őrzött terv egész részletesen ismerteti a szék szerkezetét. Úgy látszik, hogy ez egy régi kuruliai szék volt; 4 Palm széles, az ülés 3, a támla 6 Palm magas. Fából van készítve, berakott arany és elefánt-csonttal, valamint dombormű munkával díszítve. Az előrésze tizennyolc mezőre van beosztva, melyek közül tizenkettő HERKULES tettét és hat az állatvilágot ábrázolják. A két karika, mely a széken van, póznák számára van ott, tehát már mint pápai vivő-szék szolgált (sella gestatoria). A mozaikokat, melyek a tribuna lerombolásáig még meg voltak és a melyekről még rajzok is vannak, III. INNOCENZ a XIII. század elején készítteté. Azok KRISZTUST a trónuson ábrázolják, jobbján Szt PÁL, baloldalon pedig Szt. PÉTER áll.

Mielőtt a PÉTER-templom új építkezését leírnók, szükséges, hogy rövid vázlatát adjuk az akkori művészeti törekvéseknek és állapotoknak.

A XV. század folyamán a művészet új irányt kezdett követni és ismét visszatért az antik művészethez. Úgy látszik, hogy a szobrászat és az irodalom adták meg az első impulzust a visszatéréshez. Már az XIII. század elején pizai MIKLÓS néhány antik szobormű láttára, melyeket a pizaiak a keleti tartományokból Pisába, a város díszítésére hoztak, lelkesedni kezdett a művészetért; pizai MIKLÓS ezek megismerésénél abban állapodott meg, hogy az antik művészet forma és alakra a forma és a kompozíció tekintetében nagyobb művészet, mint az

akkoriban divó művészet és szenvedélyvel adá magát annak tanulmányozására, a mi az ó és a középkori művészet újjászületését volt hivatva előidézni.

A XIII. század végével megjelentek DANTE művei; ezután nemsokára a következő században PETRARCA költeményei és BOCCACIO prózája.

A XIV. század végével és a XV. század elején még erősebb lett az antik hódítása; az antik különféle művek felkutatása általános szenvedélyé vált.

A feltalált VITRUV műve az építészetéről, az ókor kutatóinak a legdrágább és legbecsesebb kincse volt; át lett fordítva, magyarázva és fejezetekkel ellátva mindegyiktől, a kik régiségekkel, vagy az építészettel foglalkoztak; egyike volt ama első műveknek, melyeket a nemrég felfedezett és Olaszországban meghonosított könyvnyomdászat hozott napvilágra és mindenhová elterjesztette. Akkoriban VITRUV tana az építészetet átalakítani kezdé, melyet a későbbi művek voltak hivatva befejezni. Végre megtanulták látni azt, a mi oly soká láthatlan volt szemük előtt. Az építészek felismerték, hogy reájuk nézve elkerülhetetlen a művészetet nemcsak könyvekből, hanem a régi építő műemlékekből is tanulmányozni; tömegesen jöttek Olaszország minden részéből Rómába, hogy itt a régi antik műveket kutassák, felmérjék és lerajzolják.

Később az építészek az antik műveken tapasztalt és szerzett tudományaikat a kivétel alatt lévő épületeiken felhasználták, a mi természetesen eleinte bizonyos vegyes stílust mutatott és némi eredetiséget árult el és a melyen azokat az első kísérleteket lehet észlelni, melyek az építők által ama időszakban tétettek meg és a melyben a régi művészeti irány a végéhez jutott és az új irányzat kezdetét veszi.

A XV. században így végződött az elmélet és a gyakorlat által az az átalakulás a művészetben, a mely nagyobbára két fenkölt lelkületű férfiú műve volt, a kik egy városban is, majdnem ugyanazon időben, születtek, t. i. BRUNELLESCHI és ALBERTI. Mindketten nagy erélyvel dolgoztak az antik művészethez való visszatérésen; az utóbbi különösen irataival, melyek által az építészetben első törvényhozó lett. Az antik művészet iránti izlés által, melyet akkor az egész társadalom pártolt, úgy látszott, hogy a jelen egészen eltűnik a régi emlékek előtt és a jövőnek nem volt

más vágya és dicsőségre, mint a múltak utánzata.

A mythologia a görög és a latin írók tanulmányozása valamennyi fenkölt gondolkodásuaknak kedvenc foglalatossággá vált. A pápai Róma, a császárok és követek Rómája előtt eltűnt; az egyetemek feladatul tűzték ki, tanítványaikat JUPITER, CAESAR és BRUTUS világával sokkal jobban megismertetni, mint a keresztény világgal, a melynek közepette pedig élniök kellett.

Arra az egyedüli szépségre szorították a művészetet, melynek elemeit a régi szentélyek romjai alatt tanulmányozták és minden műemlék, mely az antik utánzatótól eltért, gótnak és németnek szidatott. Ebben az időben a festészet is, mely azelőtt egyedül a keresztény hit és annak dicsőségére szentelte magát, elhagyta előbbi irányát és a pogány alkotásokat visszhangoztatta. Az alak kultusa, a külső szépség lett a művész hitvallása.

A CLUSONE-I «LA DANZA MACABRA».

Az olaszországi művészeti irányzatok között a XV-ik századbeli milanói művészek, már LEONARDO előtt, a többiektől eltérőleg tulnyomó hajlandóságot árultak el a sajátságos, mély gondolatok egyesítésére és kifejesztésére.

Ennek bizonyosságául szolgál Clusoneban a kicsiny S. Bernardino-templom külső falának a XV-ik századbeli meglepően nagy méretű és eszmegazdag freskója, minek pandanja a Pisone melletti Madonna della Neve templomban lévő hasonló festmény. Mindkét kompozíció, bár különböző fölfogással, a halál hatalmát tárgyalja, a mi a XV-ik századbeli művészek kedvenc föladatává vált.

Már PETRARCA is földolgozta ezt a témát. A pisa-i Campo santo-ban az «Utolsó ítélet» csoportja előtt lebeg a halál istennője és kaszájával könyörtelenül hajtja végre a megelőző aratást. Palermo-ban az Ospedale grande-ban borzalmas csontváz alakjában, egy agyonnyargalt lovon vágat keresztül a világon és embersegen. Eme művekben a halál a sors iróniáját személyesíti, kárörömmel semmisítvén meg mindazt, a mi az életvágynak becset adhat.

Clusoneban egy út motiv csatlakozik a Trionfo della Morte-hoz: a «Danza Macabra» vagyis a haláltánc. Kérdés, mely nép, mely vidéken találta ki ezt a táncot és mikép adta neki ezt a rejtélyes nevet?

Páris-ban az Innocent-kolostor temetőjének falára 1407-ben egy képet festettek, melynek tárgya, ama mondára vonatkozik, hogy az év bizonyos napján a halottak kikelnek sírjaikból és körtáncot járnak.

Ezt a táncot a franciák a legkorábbi időktől fogva «La Danse Macabre»-nak nevezték.

Sokan törték a fejüket a rejtélyes név eredetének és magyarázatának megoldásán. Mig némelyek a maicabré szó jelentményét fantasztikus alakú felhőcsoportokkal akarták kapcsolatba hozni, DU CANGE azt a Choraëa Machabaeorum nevű szertartástól származtatá, melyet papok áhitatos célból létesítettek és a melyben egyházi és világi előkelőségek együtt szerepelve táncolnak s egyenként hagyják abba a táncot, jelzendő általa, hogy egykor mindnyájan meghalunk. Annyi bizonyos, hogy a párisi Cimitière Innocent «La Danse Macabre»-je sem szószármazási, sem pedig tárgyi alapon nem hozható kapcsolatba a bibliai MACCABÄUS-ok martíromságával.

PIHAN az arabs Makbar (temető) szóra vezet vissza a francia melléknév eredetét; de hogyan került az arabs szó a franciákhoz, arra nézve nem nyújt fölvilágosítást. Azonban a kép jelentményére nézve Clusone korábban alkalmazza.

Ezt szemügyre véve, azt látjuk, hogy egy vízszintes lécz által két részre oszlik. A tompa szögben záródó felső mezőben áll a megkoronázott és ujított, fejedelmi palástot viselő, kolosszális csontváz. Ez a halál személyesítője. Neki is, mint az ördögnek, számtalan hasonló segítőtársa van. Ő maga nyitott szarkofág előtt áll, melyben egy pápa és egy császár — tehát a legnagyobb földi hatalmasságok — hullái skorpióval, kigyókkal és férgekkel egyetemben osztoznak a szűk nyugvóhelyen. A csontváz kinyújtott kezében egy-egy

irattekereszt tart. A balkezében lévön következő írás olvasható: «Digna mi son di portar corona» — mihez egy második tekercs csatlakozik eme folytatással: «E che signoresi ogni persona.» (Méltó vagyok a korona viselésére és a világalomra.) A jobb kéz tekercsének fölírata «Giunge la morte piena de egualeza — Sole ve voglio e non vostra richesa». (A halál mindenkit teljesen egyenlően köt össze. Csak értetek és nem gazdagságaitokért áhitozom.) Eme kijelentés a könyörületért esdők csoportjára vonatkozik, a mely a szarkofág két oldalán térdel, köztük egyházi és világi személyek alakjai, öregek és ifjak, aranyos edényekben nagy összeg váltságdíjakat ajánlva föl. Ámde hasztalan, mivel a két oldalt fölállított két szolga gyilkos nyilakat és löveget szór az áldozatokra, kiknek sorsa elől balfelől hasztalan igyekeznek menekülni gyorslábú lovain egy vadásztársaság. A szarkofág előli részén is előkelők és alacsony sorsúak tarka csoportja fekszik, kik közül még néhányan azzal a reménységgel erőlködnek föltápáskodni, hogy gazdag kincsek által sikerül megvesztegetniök a kérlelhetetlent. A félelem és ijedség eme képébe a művész még az emberi gyarlóságok némely más vonását is beilleszté. A halálfélelemmel küzködők közt vannak néhányan, a kik ellenben egyáltalán nem is törődnek vele. Így a héber ékszerész, a ki a műbarátot egy drágasággal kínálja, — csupa haszonlesésből, amaz pedig bírvágyból, nem veszik észre, hogy a következő pillanattal megsemmisülnek törekvéseik. Ez a felső rész tartalma.

Az alsó mező lábazat gyanánt szerepel és alakja szintúgy majdnem élelnagyságúak. Különböző korú és állású férfiak egy-egy csontváz — a halál szolgálai — által vezetettek. Ebben a csoportban a halál csodálatoskép megkiméli a női nemet; mert a menetet berekesztető női alakot, valamint a nyitott kapun át látható többi női fejeket, egy modern restaurátor függesztette hozzá.

A menet vagy tánc fölötti lécen olvasható:

«Oti che serve a Dio del bon core
Non havire pagura a questo ballo
venire
Ma alegraniente vene e non temire
Per chi nasi elle convene morire.»
(Ha ISTENT igaz, jó szívvel szolgálod,

Akkor félelem nélkül közelítsd meg e napot;
Nem bátran és minden elfogódás nélkül;
Mert a ki született, azt joggal ragadja el
a halál...)

A mi a mű kivitelét illeti, oly művészre vall, a ki képzeletében, fölfogásában és emlékezetében bizva, megszemlélte a külvilágot, hanem tulajdonképeni természeti tanulmányokkal nem foglalkozott, csontvázakat bizonyára meg se figyelt, minek következtében — a fejek eleven kifejezése szerint is — még a XIV-ik század szellemében dolgozott.

A körvonalak erélylyel, a ruházat különös szorgalommal van rajzolva, minek nyomán keletkezési ideje a XV-ik századra tehető.

Végül fölmerül a kérdés, hogy az olasz művészet mikép hozta kapcsolatba a Franciaország-ból «Danse Macabre» címen meghonosított «Danza Macabre»-t az olasz Trionfo della Morte-val (a halál diadala.) Ósrégi szokás szerint zenével, tánccal kapcsolatosak a győzelmi ünnepek. DAVID király maga is táncol frigszekrény előtt a filiszteusok fölött vívott győzelmének ünnepén. A halál a föld valamennyi élő lényé fölötte a leg-hatalmasabb, legkönyörtelenebb, megvesztegethetlen, sőt álnok, gonosz győző, a ki személyválogatás nélkül kényszeríti áldozatait, hogy szolgálainak kezei között táncoljanak az ő diadalmi ünnepélyén. És nem véletlenül került a kép a clusone-i templom külső falára. Mert a templomon kívül uralkodik a halál. Az örök élet útja a templom belsejében veszi kezdetét. «Nulla salus extra Ecclesiam!» mondja az egyház. A clusone-i templom bensejének díszítménye szimbolikusan fejezi ki eme mondás jelentményét. Sibillákat, prófétákat, Krisztus élete és halálát ábrázolják a falakat borító képek. A megfeszítés jeleneténél még olvasható az 1471. évszám és a művész [névének töredéke ... НОВ. Sajnos, hogy a későbbi javítások teljesen lehetlenné tették

Ugyanezt az alap gondolatot: «KRISZTUS megtörte a halál erejét!» a pisogne-i kép más fölfogásban és rövidebben fejezi ki.

A középből kiinduló férfiak és nők hosszú sorának mindkét oldalán a halál hírnöke, egy-egy csontváz állja útját, jobbról nyilakként átfűrődő sugarakat lövelvén ijából, hasztalan lévén ez ellenében a megvesztegető kísérletek. A jobb oldalon a halál öldöklő fegyverének híjával van,

mivel a feléje közeledők KRISZTUS és MÁRIA oltalma alatt állanak. A kép stílje a század végére és BORGOGNONE befolyására utal.

Hogy a XIV-ik század formai érzéke a Lombardiában még a XV-ik század első harmadában sem pengett el teljesen és a hogy FIESOLE művészeti fölfogása is befolyásoltatott általa, arról a milánói LEONARDO BISUCCIO művei is tanuskodnak. Tevékenységének színhelye azonban nem szülőföldje, hanem Nápoly volt. A S. Giovanni a Carbonarában gróf CARAC-

CIOLO AVELLINI kápolnáját festé ki. Azonban az idő nagyon megrongálta műveit.

A milánói festőiskola LEONARDO DA VINCI-vel vette kezdetét; azonban midőn a mester oda került, már talált ott művészeket, a kik, ha nem is voltak elsőrendű csillagok, mindazáltal méltánytalan dolog lenne elhallgatni neveiket. Ezek közé sorozandó: VINCENZO CIVERCHIO, BUTTINONE és ZENALE, VINCENZO FOPPO, BART. SUARDI (BRAMANTINO) AMBROGIO da FOSSANO, a ki BORGOGNONE néven szerepel.

VEGYESEK.

KÖNNYELMŰ ÉPÍTKEZÉS. Nizzából jelentik hogy ott építés közben nagy szerencsétlenség történt. Egy épülőfélben levő ház dőlt be és két embert agyonütött. Nyolc ember életveszélyesen megsebesült.

ISKOLA ÉPÍTÉS. Sepsi-Szent-György város új elemi iskola építését határozta el s megbízta GYÁRFÁS GYÖZÖ kir. főmérnököt a tervek és munkálatok elkészítésével. Az iskola építésére 60000 frt. van előirányozva.

AZ ÉPÍTŐ IPAROSOK. Az építőmesterek, kőművesek, kőfaragók és ács mesterek ipartársulata arra kérte a fővárosi tanácsot, hogy fővárosi közmunkákra kiírt árlejtési feltételeket módosítsa oly irányban, hogy a kisebb tőkével rendelkező szakemberek is pályázhassanak. Azt hisszük, az ipar mai helyzetében e kérelem visszhangot kelt a városházán és arra vezet, hogy általában minden városi beszerzésnél kellő figyelemben részesítsék a kisipart.

A «NÉPBOLDOGITÓK» Az összes európai sajtó nagy lármát csinál, hogy PALIZZOLO olasz képviselőt a kormány elfogadta, mert mindenféle gáztettekkel és gyilkossággal van vádolva. Nagy csodálkozás van a felett, hogy ezt az elfogott képviselőt két évig ki nem hallgatták, ügyében minden akta egyszerűen eltűnt; ha valamelyik bírósági közeg ügyében beleavatkozott, azt azonnal áthelyezték másüvé. — Ezen hát csodálkozik Európa, és nálunk évek óta grasszál SIMA FERENC és még sem tűnik fel senkinek. Ez a SIMA FERENC a «Pest Szt. István» családi házak egyesületét — (csak ez alapon említjük e

lapokban az ügyet) tönkre tette. Magyar államvasuti, kassa-oderbergi, pósta és más hivatalnokokat éveken át bolondította, hogy kapnak ingyen telket és házat, sőt még egynehány ezer forintot készpénzben — csak vele tartanak. Ezek tartottak is vele, és mikor nem sikerült nekik az általuk kért 60 ezer forintot maguk számára megkapni, — az egyesület ostromolták; BEKSICS elnököt és HENTALLER alelnököt egyszerűen ledobták és helyébe SIMA FERENCET választották. Igaz ugyan, hogy ezt az eljárást a belügyminiszter megsemmisítette, vizsgálatot vezetett be; a SIMAÉK által ellopott irományok azonnali kiadását rendelte el stb. stb. De az mind a papiroson maradt. Sőt még az egyesület által SIMA ellen, egyesületi pénzsikkasztás miatt egy évvel ezelőtt beadott panasza mai napig is elintézetlen. A megye a belügyminiszter rendeletét egyszerűen nem effektuáltatta; — sőt 1¹/₂ év múlva a belügyminiszterium, saját ellőbbi rendeletével homlokegyenest ellenkező újabb rendeletével SIMA-nak adott igazat és az egyesület felszámoltatását, — amint azt SIMA akarta, mert ez az egyesület 60 ezer forintot nem akart, de nem is birt fizetni neki, — mondotta ki, mely felosztást, vagyis felszámolást keresztülvinni nem lehet, — és így az ez ellen beadott újabb előterjesztés még elintézetlen. — Természetesnek is tartjuk a dolgok e menetét. Mikor az egész parlament védelembe vette azt a SIMA FERENC-et, akit sikkasztás, okirathamisítás és istentudja mi minden miatt, reklamáltak tőle. — És ezen a dolgon nálunk senki sem csodálkozik úgy, mint az olasz képviselő elfogatásán. Sőt természetesnek tartják,

hogyan ugyan az a SIMA FERENC program-beszédeket mond és szembeszáll a parlamenttel is.

AZ ÚJ BÖRZEÉPÜLET TERVPÁLYÁZAT bíráló bizottsága döntött a beérkezett pályaművekről. A bizottság ítélete a következő: A 10.000 koronás első díjat a Work jeligéjű pályamű Work I. variánsának ítélte oda. Szerzője: ALPÁR IGNÁC. 2. Az egyenként 5000 koronás két második díjat a Mátyás és Carreau Ass jeligéjű pályaművek nyerték el. A Mátyás szerzője ALPÁR IGNÁC, a Carreau Ass-é LECHNER ÖDÖN. 3. Az egyenként 3000 koronás két harmadik díjat Mercurius és Lux jeligéjű pályaművek nyerték el. A Mercurius szerzője: FISCHER JÓZSEF; a Lux szerzője BALINT, JÁMBOR és KÖRÖSI. 4. Az egyenként 2000 koronás két negyedik díjat a Pro Viribus és X jeligéjű pályaművek nyerték el. A Pro Viribus szerzője: WELLISCH ALFRÉD, az X jeligéjű JÓNÁS DAVID. Megvették egyenként 1000 koronával a következő jeligéjű pályaműveket: Mercator; szerzője: ROSENFELD SAMU; Hausse-Baisse; szerzője: VILLÁNYI JÁNOS; Nervus Rerum; szerzője: KORB FLÓRIS és GIRGL KÁLMAN; Kör három ponttal; szerzője: PAPP GYULA és GROSZ FERENC; Szabadságtér; szerzője: MARMOREK és GERÖFY. A pályadíjat nyert és megvásárolt terveket január 6-tól 10-ig a tőzsde helyiségében fogják közszemlére kitenni. A nem díjazott és meg nem vásárolt terveket szintén ki fogják állítani, ha szerzőik a tőzsde gazdasági hivatalában ellenkező óhajtásukat ki nem fejezik. A nem díjazott és meg nem vett pályaművek jeligés leveleikkel együtt 1900 január 10-ig a tőzsde gazdasági titkárnál, a kapott elismervény ellenében vehetők át.

SZÖVŐGYÁR ÉPÍTÉS. MARBURG G. és fiai sziléziai vászon- és fehérmű gyáros cég ajánlatot tett Csaba városnak, melyben késznek nyilatkozik, egy 600.000 frt befektetést igénylő, 3—500 szövőszékre berendezendő és 300 embert foglalkoztató szövő gyárat építeni, ha a város e célra 12 hold területet ad, a kormánytól 70.000 frt szubvenciót, vámmentességet, adómentességet és szállítási kedvezményeket eszközöl ki és egy 100.000 forintos kölcsönt garantíroz. A képviselő testület tárgyalni fogja az ajánlatot.

PALOTA ÉPÍTÉS. A budapesti első leánykiházasító-egylet kolozsvári fiók intézete számára Kolozsvárott díszes palotaszerű házat épített. A tervek már készek s az építést a jövő tavaszon kezdik meg.

VÁROSHÁZ ÉPÍTÉS. Diakovár község tanácsa elhatározta, hogy a Zrinyi-tér és a Ferenc József-utca sarkán, VANCAS JÓZSEF szerajevói építész tervei nyomán, 28.000 frt költséggel egy új renesszansz stílusú városházat épített.

MENEDÉKHÁZ ELZÜLLÖTT ZSENIK SZÁMÁRA. Egy amerikai tudós kikalkulálta, hogy századunk folyamán 36.500 zseni züllött el, pusztult el, szerencsétlen hajlamaik, betegség, iszákosság stb. következtében. «Építsünk menedékházat, — így szól a híres tudós, az amerikai közönséghez intézett lelkes iratában, — építsünk menedékházat a mindenféleképpen elzüllött zsenik számára. Nyugodjék itt meg a nyughatatlan alkotások lázától elcsigázott elme, pihenjenek meg a végzetes szenvedélyek, melyek remekművektől fosztották meg a világot». Az új menedékházat pedig úgy kontemplálja a humánus férfi, hogy külön osztályokat létesítenek a tudomány és művészet különböző ágai számára, hogy békeességben élhessenek lakói s az elzüllött matematikus az elzüllött poétával, az elzüllött szecesszionista festő az ősi iskola elzüllött hívével konfliktusba ne keveredjék.

ISKOLA ÉPÍTÉS. A pozsonyi evang. egyház elhatározta, hogy a Pozsony-Ujvárosban levő népiskoláját kibővíti földszintes épületre és 15.000 frt költséggel emeletet építet.

TEMPLOMÉPÍTÉS. Vas megyei F.-Rönök községben új templomot építenek s annak költségeire a vallás és közoktatásügyi m. kir. miniszter 51.327 frtot engedélyezett.

VÁROSHÁZ ÉPÍTÉS. Kaposvárott egy monumentális új városházat építenek 130.000 frt költséggel. Az építő-iparos munkákat már a kora tavasszal kiadják.

A MAGYAR MÉRNÖK- ÉS ÉPÍTÉSZ-EGYLET rendkívüli közgyűlést tartott a műszaki minőség tárgyában. Nemcsak a tárgy fontossága, de az is nagy mértékben fokozta az érdeklődést, hogy az egyesület szakosztályaiban és az azokon kívül is

lefolyt vitákban kitűnt, hogy a megoldás módzatai iránt mód nélkül elágazó, sőt nem egy lényeges pontban egymással szemben álló vélemények uralkodnak. Csak egyben egyezett még egyhangulag a körülbelől 200 főnyi közgyűlés: abban, hogy a napirenddel szétküldött javaslatnak az érdemleges tárgyalásba nem bocsátkozott, hanem csak eszmecserét folytatott, hogy a későbbi munka az elhangzottak figyelembe vételével induljon meg. A közgyűlés többsége kimondotta, hogy a javaslatoknak a kamararendszer alapján való kidolgozására külön 35-tagu bizottságot választ, melynek dolgozata a tavaszi rendes közgyűlés elé terjesztendő.

VILLAMOS VASÚT A PYRAMISOKHOZ. A modern ipar semmit sem tart tiszteletben; Cairo utcáit már villamos vasút szeli át és a legrégebb utcákon földfeletti vezetékek visznek keresztül, most pedig ezt a villamos hálózatot egy vonallal mego!dották,

mely az utast a Gizeh melletti pyramisoknál teszi le. A vonal a Kaser-el-Nil nevű híd nyugoti végpontjától indul ki és a Nilus folyó mentén vezet mintegy 3 km. hosszúságban, azután pedig nyugatnak fordul és ebben az irányban mintegy 12 km. hosszú útvonalon egész a pyramisokig visz. Egy-egy vonat egy automotorkocsiból és két motor nélküli kocsiból áll, melyek mindegyikén 28 ülőhely van. A vonatok óránként 48 kilométer gyorsasággal haladnak és az utat Cairótól a pyramisokig 14 perc alatt teszik meg.

ELEKTROMOS KÖZÜTI VASÚT KINÁBAN. Június 24-én nyitották meg az első elektromos közüti vasutat Kinában. A vasút a pekingi Machiapu-pályaudvartól Peking déli kapujáig vezet. Ha a nép megszokja a vasutat, remélhetőleg megengedik, hogy a város belsejébe vezessék és így a város falát áttörjék. A vasutat Siemens és Halske tervezte.

PÁLYÁZATOK.

GÉPÉSZI ÁLLÁS. A fekete-körösi ármentesítő társulat hosszufoki szivattyú-telepénél alkalmazandó, évi 600 frt fizetéssel, szabad lakással, nyugdíjjogosúltsággal javadalmazott gépészi állásra pályázat van hirdetve. A kellőleg felszerelt pályázati kérvényeket 1900. évi január 10-ig LEIDL HENRIK társulati igazgató főmérnök urhoz Nagy-Szalontán kell beadni. Az állás január hó végén elfoglalandó. Lásd bővebben a hirdetések közt.

SIKLÓS NAGYKÖZSÉG mostani «Pelikán» szállójának teljes lebontásával annak helyén új szállót kíván építeni, amelynek tervére és előméret költségvetésére pályázatot hirdet. Pályázati föltételek a következők: 1.) A tervezésnél és költségvetésnél a részletes föltételek és a telekről fölvett tervvázlat, amelyek a községi jegyzői, irodában betekintheők és kívánatra minden pályázónak megküldetnek, ugyszintén az utca szabályozási vonalak betartandók. 2.) A költségelőirányzatnak a 25000 forintnyi összeget nem szabad meghaladni. A régi főépületnek lebontásából nyerhető anyag, amely hozzávetőleges becslésre mintegy 4000 frtnyi értéket képvisel,

az új épületnél fel lesz ugyan használható, de ezen körülmény a pályaművek összehasonlíthatása érdekében a tervezésnél nem veendő figyelembe. 3.) A pályadíj 200 forint o. é., amely öszszeg a képviselőtestület által legjobbnak elfogadott pályaműnek fog odaitéltetni,* a pályadíj nyertes mű készítője a munkaadó által netán kívánt esetleges módosításokat tervezetén díjtalanul tartozik eszközölni. 4.) A mennyiben az összes pályaművek között akár a kérdésnek meg nem oldása, akár tökéletlen tervezés és előírás miatt egy sem volna elfogadható, az államépítészti hivatval (!) lesz hivatva(?) eldönteni, hogy a pályadíj egyáltalában, és ha igen — melyek pályázónak adható ki. 5.) A pályaművek a tervező aláírása nélkül, de jeligével ellátva a községi bírónál nyujtandók be, melléjük a pályázónak neve jeligés zárt levélben csatolandó. 6.) Pályázati határidő 1900. évi február hó déli 12 órája.

* Tehát építészeti szakemberek ennek az érdekes képviselőtestületnek a tagjai. Ezt kell feltételeznünk, mert különben nem tolnák fel magukat pályázati tervek megbíralására.

Árlejtési hirdetmény.

A budapesti kir. m. tud. egyetemi II-ik sebészeti kóroda belső berendezése alkalmával teljesítendő teremberendezés vasból: s'csigalépesők. Viz- és légszesz-vezeték, villamos világítás. Esslingeni faredőnyök. villamos lámpák, villamos jelzők és házi telephon, központi fűtés és szelöltetés, lapburkolat, csempe-burkolat, üveges-munka, műmárvány-munka. Vasbutorok, fabutorok, hajlitott fabutorok, kárpitos-munka s szőnyegek elkészítése, illetőleg szállítása iránt a következő feltételek mellett nyilvános árlejtés hirdettetik:

1. Az árlejtésben résztvehetnek mindazon szakértő hazai iparosok, kik üzletük gyakorlására hatósági engedéllyel bírnak.

2. Ajánlat az összes munkákra, egyes munkacsoportokra, vagy pedig egyenkint külön-külön tehető.

3. A munkákra vonatkozó munkakivonatok és ajánlati minták vállalkozók rendelkezésére bocsáttatnak és kötelesek abba egységáraikat beiktatni, a végösszegeket pedig úgy számjegyekkel, mint betűkkel kiírni. Csak azon ajánlatok fognak figyelembe vétetni, melyek a kiszolgáltattott eredeti íveken tétetnek.

4. Később érkezett, távirati úton küldött, vagy pedig utóajánlatok figyelembe nem vétetnek.

5. Az 50 kros bélyeggel ellátott és lepecsételt ajánlatok legkésőbb az 1900. évi **február hó 25-ike** déli 1 óráig a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszterium segédhivatali főigazgatójának (V., Hold-utca 8.) nyújtandók be.

6. A beadott ajánlatok a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszterium kebelében az 1900-ik **évi február hó 26-ika** déli 11 órakor V., Vadász-utca 33. III. em. 13. nyilvánosan felbontatnak.

7. Tartoznak ajánlattevő vállalkozók az általános feltételek 6. §-a szerint, az ajánlati összeg 5⁰/₀-ának megfelelő bánatpénzt, az ott körülírt módozatok és kikötések mellett a budapesti IX. ker. m. kir. állampénztárnál az ajánlat benyújtása előtt letenni és az erről szóló nyugtát az ajánlathoz csatolni. Az ajánlathoz készpénz, vagy értékpapir bánatpénzül nem csatolható.

8. Fenntartja magának a miniszterium azon jogot, hogy ajánlattevő vállalkozók közül, a jutányosság szem előtt tartása mellett, a munka kivitelével és végrehajtásával azt a vállalkozót bizza meg, ki a jól és helyesen készített munkák teljesítése iránt már eleve is legtöbb biztosítékot nyújtani képes.

9. A munkákra vonatkozó általános, különleges feltételek és tervek **Kiss István** építésznél (Budapest, IX. Erkel-utca 9. szá n) naponta d. e. 8—12 óra között megtekinthetők; ugyanott fognak az ajánlati minták és munkakivonatok a jelentkező vállalkozóknak kiszolgáltattatni.

Budapesten 1899. évi december hó 16.

A vallás- és közoktatásügyi m. kir. ministeriumtól.